

RECENZII

Mihail COZMEI

Octavian Lazăr Cosma

Hronicul Operei Române din București

M-am întrebat, adesea: cum va continua Octavian Lazăr Cosma explorarea trecutului culturii noastre muzicale, dacă numai pentru etapa cuprinsă între 1898-1929 au fost necesare cinci volume (din ciclul cu acel titlu sugestiv – *Hronicul muzicii românești*) publicate între 1983 (vol. V) și 1991 (vol. IX)? Un răspuns a fost sugerat de amplul studiu – *Universul muzicii românești* – editat în 1995, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la constituirea Societății Compozitorilor Români. Un altul, în 1999, cu titlul *Simfonicele Radiodifuziunii Române. 1928-1998*, a deschis, de fapt, o nouă serie de „hronici”. Am înțeles atunci că distinsul cercetător va duce mai departe ampla construcție inițiată în urmă cu trei decenii abordând, cu aceeași neistovită pasiune și aceeași exemplară rigoare, aspectele proeminente ale domeniilor de activitate care au marcat procesul maturizării și afirmării muzicii românești.

Cercetătorul-savant este prezent acum cu primul volum, dintr-o serie larg cuprinzătoare, al *Hronicului Operei Române din București*, apărut la Editura Muzicală în 2003, „cu sprijinul Guvernului României”. Cele 800 de pagini ale acestui volum – care se citește cu interes pentru imaginea pluridimensională a strădaniilor depuse întru edificarea temeliiilor Operei Române, dar și cu satisfacția, cu plăcerea de a veni în contact cu un produs de autentică și elegantă artă tipografică –, evocă „uriașul drum parcurs de inimoșii artiști care au înălțat sanctuarul Operei Române”. Cu o vibrantă și statornică dragoste pentru teatrului liric (unul dintre primele studii semnate de Octavian Lazăr Cosma a fost *Opera Românească*, tipărit în 1962; cel mai substanțial studiu dedicat operei lui George Enescu – *Oedip-ul enescian*, publicat în 1967 –, de asemenea, îi aparține) și un profesionalism specific maturității depline, autorul și-a orientat instrumentele cercetării muzicologice asupra configurației artistice, complexe și de un uimitor dinamism, de la cumpăna veacurilor XIX și XX. A rezultat un volum de informații și evocări, cu puncte de vedere contradictorii și perspective inedite, reprezentând în esență împlinirile și căderile care au însoțit lupta de afirmare a Operei Române, ca instituție și acțiune artistică (interpretare și creație de gen).

Încă din parcurgerea sumarului, cititorul observă că volumul inaugural al „hronicului” uneia dintre cele mai importante instituții muzicale din România este de o largă cuprindere și complexitate. După lectură, întreaga fastuoasă desfășurare de informații și comentarii se ordonează pe câteva coordonate, adevărate teme-motiv. Am selectat dintre acestea trei „teme” care, indiscutabil, domină întregul discurs muzicologic.

În prim plan se impune, ca într-o temă cu variațiuni, ideea că apariția și existența Operei Române a fost determinată de mersul societății românești spre progres și civilizație.

Și chiar dacă au existat momente de aparentă eclipsă, interesul pentru teatrul liric s-a manifestat constant, impunând și susținând inițiative și colective artistice alcătuite din cântăreți, instrumentiști, dirijori, regizori și scenografi români. Printre începuturi s-au aflat, desigur, uimitoarele realizări ale elevilor din cadrul școlilor organizate pe lângă Societatea Filarmonică din București și Conservatorul Filarmonic-Dramatic din Iași, interpretarea operi *Semiramida* de Gioacchino Rossini (1836, în capitala Țării Românești) și a operi *Norma* de Vincenzo Bellini (1838, în capitala Moldovei, la șapte ani după premiera absolută a lucrării) anunțând ideile care se vor afla și la baza inițiativelor de organizare a Operei Române. În anii de învolburată luptă ai începuturilor s-au format: un corp artistic de valoare internațională, o falangă de tehnicieni necesară organizării și realizării spectacolului liric, câțiva critici muzicali de o temeinică cultură și un ascuțit spirit critic, un public „format din toate straturile sociale” – cum constata un critic al timpului; în sfârșit, în acest context, au fost create și primele partituri de operă semnate de Eduard Caudella, Constantin Dimitrescu, Alexis Catargi, Ionel Brătianu, George Cosmovici ș.a. Criticul Scarlat Cocorăscu avea dreptate, atunci, în 1895, când afirma: „Opera Română poate să existe – mai mult, ea trebuie să existe!”

Sufletul, fondatorul adevărat al Operei Române a fost profesorul, dirijorul și compozitorul George Stephănescu. În studiul său, Octavian Lazăr Cosma pune în lumină aspectele de esențială importanță ale activităților generosului întemeietor. Mai întâi, activitatea desfășurată ca profesor de canto, prin care a pregătit o pleiadă de cântăreți, a căror valoare a fost confirmată de succesele obținute pe scenele de operă importante ale lumii (printre ei: Elena Teodorini, Hariclea Darclée, Irina Vlădaia, Nuovina, Zina de Nori, Grigore Gabrielescu, Dimitrie Popovici-Bayreuth, Ion Băjenaru, Ion Dimitrescu ș.a.); apoi, cu sacrificii materiale substanțiale și o voință mereu înnoită, a organizat primele trupe de operă cu interpreți români, care cântau în limba română, spectacolele prezentate (printre care: operele *Linda di Chamounix*, *Lucia di Lammermoor*, *La Traviata*, *Faust*, *Ernani*, *Rigoletto*; operetele *Giroflé-Girofla*, *Studentul cerșetor*, *Voievodul țiganilor*, *Olteanca* ș.a.) aflându-se, de cele mai multe ori, la o altitudine artistică de referință. Dorința lui Stephănescu „de a vedea stabilită această instituțiune națională de lumină și progres” a fost însă prea puțin sprijinită de oficialități. Așa se explică multele memorii redactate de acest înzestrat și mărinos animator de viață muzicală, adresate deputaților (1885), Directorului General al Teatrului Național (1889), Ministerului Instrucțiunii Publice (1901, 1902, 1903), iar unul dintre ultimele – adevărată „Chartă a Operei Române”, cum îl numește Octavian Lazăr Cosma – publicat în revista *Muzica* din 3 decembrie 1908, cu titlul: *Despre Opera Română*. Prin toate acestea, George Stephănescu – acel „împătimit propagator și reprezentant al artei teatral-muzicale”, omul „care și-a închinat viața cauzei afirmării și consolidării trupei lansate sub emblema Opera Română, ceea ce însemna spectacol interpretat de artiști români, în limba lor și a celor aflați în sală” (Octavian Lazăr Cosma) –, s-a impus drept ctitor al Operei Române din București, totodată, ca întemeietor al unei puternice tradiții în arta cântului și a spectacolului liric, din care s-au ivit și au sporit, în prima jumătate a secolului trecut, numeroase și strălucite împliniri. De aceea, personalitatea, strădaniile și realizările lui George Stephănescu sunt prezente, ca o temă-motiv, în paginile numeroase ale acestui prim volum dedicat istoriei Operei Române din București.

O a treia temă-motiv care se profilează, cu pregnanță, din studiul redactat de Octavian Lazăr Cosma este presa. Și cred că nu greșesc afirmând că ziarele și revistele

timpului (printre care: *Doina, L'Indépendance Roumaine, Voința Națională, Teatrul, Adevărul, Apărarea Națională, România Musicală, Muzica* ș.a.) au avut un rol important în susținerea inițiativelor de organizare și instituționalizare a Operei Române. „Cronicarii periodicele – afirmă autorul – au scris foarte mult și extrem de diversificat”, au apreciat cu entuziasm sau au criticat cu bună-credință profesională spectacolele trupelor românești. Dar chiar și atitudinile neîncrezătoare sau chiar răuvoitoare ale unor ziarști au avut, cred, până la urmă un rol pozitiv, întrucât au contribuit la incitarea atitudinilor pro sau contra teatrului liric românesc. Fragmentele de articole și cronici, citate copios de autor, demonstrează că existența Operei Române, realizările trupei românești au preocupat constant opinia publică, au furnizat subiecte „arzătoare” și au stârnit polemici care au înviorat discuțiile privind mișcarea artistică a timpului. Articole semnate cu inițiale sau termeni din domeniul muzicii (E.D.F., Musicus, Domisoldo sau, mai simplu, Rep. etc), cronici muzicale care poartă semnături prestigioase (bunăoară: Eduard Caudella, Constantin Dimitrescu, Alfonso Castaldi, Marcel Botez, C. M. Cordoneanu, Scarlat Cocorăscu, Juarez Movilă, Maximilian Costin), intervenții publice ale unor personalități precum Ion Luca Caragiale, Alexandru Davila, Liviu Rebreanu, George Enescu, Mihail Jora, Ionel Perlea sau Alfred Alessandrescu, toate pun în evidență importanța unei instituții care să poarte numele Opera Română, adevărat templu la altarul căruia să slujească artiștii români, **toți** artiștii români buni...” (Juarez Movilă, 1921). În ciuda opiniilor mai reținute ale lui Ion Luca Caragiale sau Alexandru Davila, care – scrie autorul – nu voiau să audă că ar putea coexista sub aceeași pălărie teatrul și opera”, Liviu Rebreanu afirma încrezător: „Opera Română este într-adevăr o necesitate. Dovada o face existența unei falange considerabile de artiști muzicali, precum și marele public care urmărește concertele simfonice și care, desigur, va fi și al Operei.” La rândul său, Eduard Caudella – autorul primei opere românești (*Petru Rareș*) – exprima, cu aproape un deceniu înainte de înființarea Operei Române ca instituție subvenționată de Stat, gândurile muzicienilor și ale iubitorilor de muzică: „...Numai o operă cu adevărat românească e singurul mijloc de a progresa într-un mod simțitor pe terenul artei în genere, deoarece e forma muzicală cea mai completă...” Mijlocul acesta de progres artistic a devenit o realizare atunci când Statul a preluat susținerea materială a instituției care, de fapt, a existat de peste trei decenii „ într-o desfășurare zbuciumată, nesigură, cu mari și dureroase bătălii pentru supraviețuire” – afirmă Octavian Lazăr Cosma, dar și cu splendide realizări.

În final, vreau să spun că volumul cu care Octavian Lazăr Cosma deschide seria hronicelor dedicate Operei Române, elaborat cu pasiune, cu o nobilă sobrietate și, fără îndoială, cu o migăloasă și epuizantă muncă de cercetare, nu este un eseu ce poate fi parcurs pe nerăsuflete. Este un document care ne invită la o modernă și emoționantă rememorare. Este, totodată, un instrument de lucru pentru cei interesați de trecutul bogat și impresionant al vieții noastre muzicale. Și este un studiu care îl definește pe autor, metodele sale de investigație și elaborare, cu nota lor inconfundabilă de temeinicie și acuratețe.

Am început recenzia cu o întrebare. Voi încheia, oarecum circular, întrebându-mă, retorice, ce va urma după monumentalul *Hronic al Operei Române din București*? Un istoric, la fel de consistent, dedicat Universității Naționale de Muzică, fostul Conservator care, iată, anul acesta va împlini 140 de ani? Sau, poate, în perspectivă, un „hronic” al Filarmonicii „George Enescu” din București?